

УДК 343.222

Козаченко Олександр

Бурятинська Валерія

ЕКСТРАДИЦІЯ ЯК ПРАВОВИЙ ЗАХІД ПРОТИДІІ ТЕРОРИЗМУ

В статті визначається, що тероризм, набуваючи ознак однієї з найгостріших загроз для світової спільноти на початку XXI століття, яка негативно впливає як на різні сфери суспільного життя всередині окремих країн, так і на різні аспекти міжнародних відносин, вимагає застосування всього спектру заходів правового впливу, які здатні забезпечити формування наднаціонального правового режиму попередження терористичних атак та боротьби з тероризмом як комплексним антисоціальним явищем, серед яких окремо місце займає екстрадиція.

Ключові слова: тероризм, заходи протидії тероризму, кримінально-правові заходи, екстрадиція, властивості екстрадиції, процесуальний порядок застосування екстрадиції.

The article emphasizes that terrorism as one of the most acute threats to the world community has a negative impact on different spheres of public life within individual countries and on different aspects of international relations in the early 21st century. This threat requires the application of the full range of measures of legal influence which allow to ensure the formation of a supranational legal regime for the prevention of terrorist attacks and for the fight against terrorism as a complex antisocial phenomenon. Extradition takes a special place among these measures.

Keywords: terrorism, counter-terrorism measures, extradition, extradition properties, a procedure for the application of extradition.

В статті визначається, що тероризм набуває ознаки однієї з найбільш небезпечних загроз для світового суспільства в початку ХХІ століття, яка негативно впливає як на різні сфери суспільного життя країни, так і на різні аспекти міжнародних відносин, вимагає застосування всього спектру заходів правового впливу, здатних забезпечити формування наднаціонального правового режиму попередження терористических атак і боротьби з тероризмом як комплексним антисоціальним явищем, серед яких особливе місце займає екстрадиція.

Ключові слова: тероризм, заходи протидії тероризму, кримінально-правові заходи, екстрадиція, ознаки екстрадиції, процесуальний порядок застосування екстрадиції.

Вступ. Сучасний стан суспільного розвитку засвідчує, що тероризм, як стійке соціальне явище, набуває ознак глобальної проблеми людства і його суспільна небезпека має тенденцію до зростання як якісно, так і кількісно. Проблема набула особливої актуальності нині, коли відбувається ескалація тероризму у світі: політичні, етнічні, екстремістські угруповання майже щоденно здійснюють акти тероризму, про які постійно повідомляється через засоби масової інформації. Протидія тероризму вимагає застосування всього спектру заходів правового впливу, які здатні забезпечити формування наднаціонального правового режиму попередження терористических атак та боротьби з тероризмом як комплексним антисоціальним явищем, серед яких окремо місце займає екстрадиція. Таким чином, аналіз юридичної природи та змістовних властивостей екстрадиції, як окремого правового заходу, застосування якого здатне, по-перше, забезпечити ефективність протидії тероризму; по-друге, виступити гарантією недопущення порушень природних прав і свобод людини, гарантованих державою; по-третє, забезпечити активну участь України у протидії тероризму на міжнародному просторі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження обраної теми слід почати з констатації факту: екстрадиція, як окремий правовий захід має одночасно і кримінально-правову і кримінально-процесуальну природу. Загалом поділ норм права на матеріальні та процесуальні в деяких випадках має достатньо умовний характер, на що вказує не тільки назва останнього основного джерела норм кримінально-процесуального права – Кримінальний процесуальний кодекс України, але й окремі положення діючого кримінального закону та кримінального процесуального законодавства. Одним з таких суміжних правових інститутів, який формується одночасно нормами як матеріального, так і процесуального права, слід визнати інститут екстрадиції.

З позиції кримінального права екстрадицію слід розглядати в якості виду кримінально-правового заходу, що займає чинне місце в системі заходів кримінально-правового впливу і який може бути віднесений до заходів забезпечення, під якими слід розуміти особливу групу примусових

кримінально-правових заходів, що поєднують прийоми і способи правового впливу, які орієнтовані на забезпечення виконання покладених кримінальним законом обов'язків [6, с. 39-40].

Екстрадиції, як окремому виду заходу правового впливу, притаманні наступні ознаки. По-перше, субстратом (першоелементом) екстрадиції слід визнати кримінально-правовий захід. Кримінально-правовий захід в цілому представляє собою систему прийомів і способів здійснення примусового та реабілітаційно-заохочувального впливу держави на кримінальні практики (кримінальні правопорушення, об'єктивно протиправні діяння, зловживання правом та інші), правомірну поведінку, які застосовуються на підставі закону, детермінованого культурним середовищем, що склалося в конкретно-історичних умовах розвитку суспільства [7, с. 90-91]. Таким чином, будь-який кримінально-правовий захід уособлює збалансування закладеного в ньому примусового та заохочувального потенціалу шляхом поєднання прийомів і способів здійснення кримінально-правового впливу. Домінування того або іншого способу правового впливу (примус або заохочення) створює підстави для виділення в системі заходів примусового (покарання, обмежувальні заходи тощо) або заохочувального (звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від призначення покарання тощо) впливу. Натомість прийом правового впливу уособлює специфіку регулювання суспільних відносин в процесі застосування конкретного кримінально-правового заходу або кримінально-правового заходу певного виду. По-друге, екстрадиція характеризується некаральним кримінально-правовим впливом, відповідно, її застосування не може розглядатися в якості кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. По-третє, екстрадиція застосовується за наявності низки умов, які передбачені кримінальним законом. Першою умовою, яку визначає кримінальний закон як підставу для застосування екстрадиції, є вимога наступного змісту: злочинне діяння повинно бути вчинене за межами території України, тобто кримінальне правопорушення повинно бути розпочате, продовжене, закінчене або припинене за межами території України. Друга умова має суб'єктивний характер і пов'язується з наявністю або відсутністю певного правового статусу у особи, яка вчинила злочин за межами території України. Зокрема, в частині 1 ст. 10 КК України визначається, що громадяни України, які вчинили злочин поза межами України не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. Відповідно, у частині 2 вказаної статті законодавець визначає, що видані іншій державі за злочин, який вчинений поза межами України, можуть бути лише особи, які не мають громадянства України,

тобто є іноземцями або особами без громадянства. Третьою умовою екстрадиції є ціль її здійснення – з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Таким чином, екстрадиція можлива за умови вчинення особою діяння, яке відповідно до кримінального закону України визнається злочином (кримінальним проступком). По-четверте, досліджуваний вид кримінально-правових заходів має строковий характер, тобто вирішення питання про застосування екстрадиції обмежується часом, визначеним як в загальних положеннях кримінального закону (давність притягнення до кримінальної відповідальності), так і кримінального процесуального законодавства (строки обрання запобіжних заходів, строки прийняття рішення тощо). По-п'яте, позасудовий порядок застосування екстрадиції з можливістю оскарження відповідного рішення в судовому порядку.

Поряд з вказаними ознаками екстрадиції, як заходу, передбаченому кримінальним правом, притаманні наступні властивості як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру [8, с. 208-209]: по-перше, екстрадиція, як окремий кримінально-правовий захід, передбачена кримінальним законом; по-друге, основною метою її застосування є відновлення соціальної справедливості, порушеної вчиненням особою кримінально караного діяння; по-третє, застосування екстрадиції має чітко визначене соціальне замовлення, яке детерміноване виконанням Україною прийнятих на себе міжнародних зобов'язань; по-четверте, підставою застосування екстрадиції є вчинення злочину (кримінального проступку); по-п'яте, особливий суб'єктний склад (іноземці та особи без громадянства), до яких може застосовуватися видача іншій державі; по-шосте, особлива процедура, яка вибудовується на застосуванні дискреційних засад прийняття рішення щодо застосування або відмову у застосуванні екстрадиції як окремого виду кримінально-правового заходу.

З урахуванням визначених ознак та властивостей можна зробити загальний висновок, про те, що екстрадиція представляє собою особливий вид примусового кримінально-правового та процесуального заходу, який передбачений в Загальній частині КК України і застосовується на підставі встановлення факту вчинення особою кримінального правопорушення з урахуванням вимог визначеної процедури.

Процесуальна особливість застосування екстрадиції полягає в тому, що рішення про її застосування може прийматися такими органами державної влади як Офіс Генерального прокурора (якщо провадження здійснюється на етапі досудового розслідування) та Міністерство юстиції (під час судового провадження) на свій розсуд з урахуванням особливостей вчиненого

кримінального правопорушення терористичної спрямованості. Так, відповідно до ст. 590 КПК України після дослідження всіх матеріалів центральні органи України приймають рішення по видачу особи (екстрадицію) або відмову у видачі (екстрадиції) іноземній державі.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що екстрадиція особи, яка вчинила терористичне правопорушення, представляє собою окремий вид примусового кримінально-правового та кримінально-процесуального заходу, який застосовується в межах міжнародного співробітництва у протидії терористичним загрозам та полягає у передачі особи правоохоронним органам іншої держави, на території якої було вчинене терористичне правопорушення, з метою притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Екстрадиція особи, що вчинила терористичне правопорушення, як певний вид діяльності, складається з декількох етапів, які уособлюють процесуальний аспект даного виду правового заходу, серед яких можна виділити наступні.

Етап перший: офіційне звернення про встановлення фактичного місця перебування на території запитуваної сторони особи, яку необхідно видати, та видача такої особи. Відповідно до вимог законодавства, клопотання про екстрадицію направляється за умови, якщо за законом України, хоча б одне з вчинених кримінальних правопорушень, у зв'язку з яким запитується видача, передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не менше 1 року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутій строк становить не менше чотирьох місяців. Всі питання, які пов'язані із зверненням та розглядом запиту вирішуються Центральними органам України щодо екстрадиції, якими виступають, як вже було вказано, Офіс Генерального прокуратура та Міністерство юстиції. Однак, при направленні та отриманні запитів можуть використовуватися і дипломатичні канали та прямі відносини між уповноваженими органами різних держав, але за умови, що двосторонніми договорами передбачений саме такий порядок зносин. Центральні органи України щодо екстрадиції наділені низкою повноважень, серед яких особливо виділяються наступні: 1) звертатися до іноземних держав із запитом про екстрадицію; 2) розглядати запити компетентних органів іноземних держав про екстрадицію; 3) організувати проведення екстрадиційної перевірки; 4) організувати прийом-передачу осіб, щодо яких прийнято рішення про екстрадицію; 5) здійснювати інші повноваження, визначені законом та міжнародними договорами.

Етап другий: перевірка обставин, що можуть перешкоджати видачі (екстрадиційна перевірка). Зміст цього етапу створює діяльність визначених законом органів щодо встановлення та дослідження передбачених

законодавством та міжнародними договорами обставин, що можуть перешкоджати екстрадиції особи, яка вчинила терористичне правопорушення. Така перевірка здійснюється в строк 60 днів, але за необхідності він може бути продовжений відповідним центральним органом України.

Загалом до обставин, які перешкоджають екстрадиції, відносяться наступні: 1) особа, стосовно якої надійшло клопотання (запит), під час прийняття рішення про екстрадицію є громадянином України; 2) терористичне правопорушення, за який внесено клопотання про видачу, або не вважається кримінально протиправним за законом України, або кримінальним законом не передбачається покарання у виді позбавлення волі; 3) закінчилися передбачені законом строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за вчинення терористичного правопорушення, за який запитано видачу; 4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких не можливе прийняття рішення за запитом про екстрадицію; 5) екстрадиція суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України; 6) екстрадиція не застосовується до осіб, які отримали статус біженця, якщо ставиться питання про її видачу державі, громадянином якої вона була до отримання статусу біженця; 7) існують інші підстави, які передбачені окремими міжнародними договорами України (наприклад, якщо терористичне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється запит про екстрадицію, розглядається запитуваною стороною як політичне або пов'язане з ним правопорушення або якщо особа, екстрадиція якої запитується за станом здоров'я не може бути виданою без шкоди для її здоров'я).

Етап третій: прийняття рішення за запитом про екстрадицію особи, що вчинила терористичний злочин. Після проходження вказаних стадій та вирішення питань, центральний орган України приймає рішення про екстрадицію або про відмову в екстрадиції іноземній державі. Відповідальним за прийняття рішення вважається керівник повноваженого органу або уповноважена ним особа. Про прийняте рішення письмово повідомляється як компетентний орган іноземної держави, так і особа, щодо якої таке рішення прийнято. Якщо прийнято рішення про видачу, то його копія під підпис вручається особі. Якщо впродовж десяти днів рішення не було оскаржено до суду, здійснюється фактична передача особи іноземній державі. У свою чергу, рішення про екстрадицію особи не може бути прийнято, якщо така особа подала заяву про визнання її біженцем або особою, що потребує додаткового захисту, чи скористалася відповідно до законодавства правом на оскарження рішення щодо зазначених статусів, до моменту остаточного розгляду заяви.

При цьому інформація щодо подання особою зазначених заяв або оскарження відповідних рішень не надається іноземній державі, що надіслала запит.

Особливу увагу слід приділити гарантованому праву особи на оскарження рішення про екстрадицію особи, що вчинила терористичне правопорушення. Так, рішення про екстрадицію може бути оскаржене особою, стовно якої воно прийняте, її захисником чи законним представником до слідчого судді, у межах територіальної юрисдикції якого така особа тримається під вартою, або, якщо запобіжний захід не застосовувався, до слідчого судді у межах територіальної юрисдикції якого розташований відповідний центральний орган України. Безпосередньо судовий розгляд по скарзі на екстрадицію здійснюється протягом 5 днів з моменту надходження скарги, за участю прокурора, який проводив екстрадиційну перевірку особи, самої особи, її захисника чи законного представника, якщо останній приймав участь у провадженні. При цьому слід особливо наголосити, що під час розгляду скарги на екстрадицію слідчий суддя не розглядає питання про винуватість або невинуватість особи у вчиненні терористичного правопорушення та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави, а обмежується виключно оцінкою підстав для здійснення екстрадиції та відсутності перешкод для її здійснення.

За результатом розгляду скарги слідчий суддя виносить ухвалу з одним з можливих рішень: 1) залишити скаргу без задоволення, а, відповідно, прийняте рішення про екстрадицію без змін; 2) задовольнити скаргу і скасувати рішення про екстрадицію. При цьому будь-яка із зазначених ухвал може бути оскаржена в апеляційному порядку прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, її захисником чи законним представником. Подання апеляційної скарги призупиняє набрання ухвалою законної сили та виконання до розгляду апеляційної скарги по суті.

Етап четвертий: фактична передача особи під юрисдикцію запитуючої сторони. Після прийняття рішення про екстрадицію центральний орган може відстрочити фактичну передачу особи у випадку, якщо: 1) особа, щодо якої прийнято рішення про екстрадицію, притягується до кримінальної відповідальності або відбуває покарання у виді позбавлення або обмеження волі за інший злочин, не обов'язково терористичного спрямування, на території України – до закінчення досудового розслідування або судового провадження, відбуття покарання чи звільнення від покарання або його відбування з будь-яких законних підстав; 2) особа, щодо якої надійшов запит про екстрадицію, тяжко хворіє і за станом здоров'я не може бути видана без шкоди для її здоров'я – до її фактичного видужання чи покращення здоров'я настільки, що

фактична екстрадиція може бути здійснена. Фактична передача особи повинна бути здійснена протягом 15 днів з дати, встановленої для її передачі, однак цей строк може бути продовжено центральним органом України до 30 (не більше ніж на 15 днів). У випадку закінчення встановленого або продовженого строку без фактичної передачі, особа, що підлягає екстрадиції звільняється з-під варті (якщо до неї був обраний запобіжний захід екстрадиційний арешт).

Висновки. Екстрадиція особи, яка вчинила терористичне правопорушення, є дієвим заходом протидії тероризму. Виділення об'єктивних та суб'єктивних властивостей екстрадиції, притаманних їй як окремому кримінально-правовому заходу забезпечення, а також виокремлення конкретних етапів екстрадиції особи, яка вчинила терористичне правопорушення, переконує в міжгалузевому характері даного інституту. На основі дослідження кримінального та кримінально-процесуального аспектів екстрадиції, можна надати поняття екстрадиції особи, яка вчинила терористичне правопорушення, як окремого виду примусового кримінально-правового та кримінально-процесуального заходу, який застосовується в межах міжнародного співробітництва у протидії терористичним загрозам та полягає у передачі особи правоохоронним органам іншої держави, на території якої було вчинене терористичне правопорушення, з метою притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антипенко В. Ф. Міжнародна кримінологія: досвід дослідження тероризму: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 317 с.
2. Канцір В. С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір : монографія. Львів: Край, 2011. 558 с.
3. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія: монографія / В. В. Серeda, І. Р. Серкевич; за заг. ред. В. С. Канціра. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 188 с.
4. Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення : монографія. Харків: Право, 2016. 88 с.
5. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія: монографія. Харків: Золота нива, 2018. 478 с.
6. Козаченко О.В. Архітектоніка кримінально-правового впливу: поняття, властивості та система кримінально-правових заходів. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1(8). С. 22-40.
7. Козаченко О.В. Поняття та властивості кримінально-правових заходів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 16 / голов. ред. М.В. Афанасьєва; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 87-95.
8. Козаченко О.В. Кримінально-правові заходи: культурологічний вимір: монографія. Миколаїв: Іліон, 2011. 504 с.